

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

САМЧУК ЛАРИСА СЕРГІЇВНА

УДК 17.023.31-029:3:81'246.3

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи на здобуття наукового ступеня

кандидата філософських наук

Одеса – 2021

Кваліфікаційною роботою є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат філософських наук, доцент
Балашенко Інна Валеріївна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор
Єременко Олександр Михайлович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри філософії;

доктор філософських наук, доцент
Іванова Наталія Володимирівна,
Луцький педагогічний коледж,
декан факультету дошкільної освіти та музичного мистецтва.

Захист відбудеться 06 травня 2021 р. об 11-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.02 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 74.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

Автореферат розіслано 06 квітня 2021 року.

Автореферат розміщено на сайті <http://www.pdpu.edu.ua>.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. Ф. Цибра

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Соціогуманітарна сфера ХХІ століття визначає мову як невід'ємний складник суспільного буття. Погляд на суспільні трансформації, що відбуваються, свідчить про стрімкий розвиток комунікаційних процесів. Важливим для сучасного суспільства постає питання формування цілісної мовної особистості, з власними цінностями, здатної до творчої самореалізації та самовияву в різних дискурсивних практиках. Для сучасного українського суспільства проблема формування мовної особистості є особливо актуальною, і несправедливо, що переважна більшість наукових розвідок з цієї проблеми – лінгвістичні, культурологічні, педагогічні, психологічні. Бракує ґрунтовних філософських праць, у яких би порушувалася проблема сучасної мовної особистості, її ролі як суб'єкта діалогу, міжкультурної комунікації, культурогенез мовної особистості в сучасному суспільстві. Під культурогенезом ми розуміємо безперервні процеси адаптації людини, соціальних груп, людських спільнот до умов їх існування, що постійно трансформуються відповідно до змін у суспільстві, шляхом вироблення нових форм діяльності та соціокультурної взаємодії. З приводу вищезазначеного, культурогенез мовної особистості – це безперервні процеси соціокультурно-мовної адаптації людини до умов її існування в суспільстві, що постійно трансформуються (умови), шляхом вироблення нових форм діяльності та соціокультурної взаємодії.

Враховуючи наявні здобутки системи соціогуманітарних дисциплін, постала потреба більш глобального, соціально-філософського аналізу категорії мовної особистості. У тетрадї мова-культура-людина-суспільство нас цікавить передусім взаємозв'язок мовної особистості та суспільства, те, як саме мовна особистість реалізує себе в суспільстві на онтологічному, праксіологічному та аксіологічному рівнях. Сучасні комунікативні вчення не дають вичерпної інформації про діяльність мовної особистості на усіх зазначених рівнях. Проте, тільки завдяки соціальній філософії можна будувати стратегії формування мовної особистості, її складники, що слугуватиме фундаментом для розвитку сучасного українського суспільства.

Таким чином, **науковою задачею** є комплексний аналіз міждисциплінарного поняття мовна особистість в соціально-філософському просторі, його зв'язок та диференціація з поняттями комунікативна особистість, дискурсна особистість, дослідження мовної особистості в суспільстві на трьох рівнях: онтологічному, праксіологічному та аксіологічному.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну наукову працю виконано в рамках планової наукової теми кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» – «Інновації у сучасному соціально-філософському пізнанні» (державна реєстрація № 011U010462). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Державного закладу

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол від 30.06.2016 року № 12).

Об'єкт дослідження – мовна особистість як системна складова соціогуманітарного знання.

Предмет дослідження – сутнісні ознаки мовної особистості у площині соціальної філософії.

Мета і завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає у виявленні особливостей мовної особистості як категорії соціальної філософії. Постановка мети зумовлює необхідність розв'язання наступних дослідницьких завдань:

- проаналізувати міждисциплінарні (педагогічні, філософські, лінгвістичні, психологічні) підходи до розуміння сутності функціонування мовної особистості в системі соціогуманітарного знання;
- дослідити особливості мовної особистості як елемента соціокультурного дискурсу;
- висвітлити світоглядно-формуючі орієнтири соціокомунікативного підходу в дослідженні мовної особистості;
- розглянути діалог як засіб самореалізації мовної особистості;
- здійснити соціально-філософський аналіз поняття вторинної мовної особистості на прикладі іноземного здобувача підготовчого відділення закладу вищої освіти;
- дослідити полілінгвізм як фактор формування мовної особистості;
- виокремити мовну особистість персонажа сучасної української літератури та визначити її цінності в сучасному суспільстві.

Методи дослідження.

У роботі автором були застосовані філософські, загальнонаукові та спеціально наукові методи дослідження мовної особистості у соціально-філософському вимірі, а також загальні принципи наукового пізнання: обґрунтованість, об'єктивність та всебічність висвітлення досліджуваної проблеми. Для формування та визначення поняття мовна особистість у соціальній філософії ми застосовуємо порівняльно-історичний метод, що дає змогу встановити схожість і відмінність у тлумаченні цього терміна представниками різних наук. У дослідженні використовуємо загальнонаукові (діалектичний – при виявленні сутнісних підстав діалогу мовної особистості, які ми визначаємо як можливості постійного «перемикання» зі слухання на говоріння, зі сприйняття, розуміння на планування і породження власного висловлювання, ролі діалогу у розвитку суб'єктності та становленні індивідуального «голосу», власного «Я» мовної особистості; метод аналізу й синтезу – при розгляді структур мовної особистості, пропонованих лінгвістами, філософами, психологами, лінгводидактами, з'ясування сутності дискурсивного і комунікативного простору, визначення різних типів мовних особистостей українського суспільства – кооперативного, дискурсивного, постмодерного, філософічного; метод індукції та дедукції – при дослідженні полілінгвізму як фактора формування мовної особистості у соціальній

філософії), міждисциплінарні (компаративний – застосовано для визначення значної ролі жіночої літератури в українському суспільстві у формуванні мовної особистості, уточнення поняття вторинна мовна особистість; нормативно-ціннісний – при виявленні ціннісних засад мовної особистості у сучасному суспільстві, груп цінностей персонажа сучасної української літератури), конкретно-наукові (метод ситуаційного аналізу – для аналізу мовної ситуації (полілінгвізму) у вищій освіті України та у сучасному українському суспільстві) методи. Наголошуємо на важливості компетентнісного підходу для визначення компетентностей, якими володіє вторинна мовна особистість. Лонгitudний метод дозволив нам ефективно дослідити процес формування вторинної мовної особистості здобувача освіти. Метод аналізу продуктів діяльності застосовано з метою визначення особливостей жіночої прози, репрезентації специфіки мовної картини світу жінки-автора та читача-жінки. Історико-філософський метод використовуємо для дослідження самореалізації як процесу втілення особистістю своїх умінь, знань, талантів у життя, тим самим стверджуючись у житті як особистість. Структурний метод застосовуємо для визначення тих підвалин, які забезпечують самореалізацію мовної особистості.

Методологічною базою дослідження є системний підхід до явищ суспільного життя й тенденцій його розвитку. Системний підхід дозволив розглянути кожен із компонентів тетради мова-культура-людина-суспільство та їх взаємозв'язки, а саме – визначення ключової ролі та впливу суспільства і культури на мову і людину. Актуальність соціокультурного підходу увиразнено необхідністю розгляду соціокультурної складової мовної особистості як ключової в її формуванні та самореалізації. Соціокомунікативний підхід застосовуємо для дослідження самореалізації мовної особистості, виділення ключових ознак вторинної мовної особистості, полілінгвізму як фактора формування мовної особистості, що призвело до введення в науковий обіг поняття «діалог мовної особистості», розуміння категорій мовна особистість, комунікативна особистість і дискурсна особистість. Цей підхід застосовуємо також для аналізу мовної особистості персонажа сучасної української літератури. Діяльнісний підхід застосовано для формування програми соціалізації вторинної мовної особистості іноземного здобувача освіти в сучасній Україні. Аксиологічний підхід уможливив розгляд комунікації як соціальної цінності.

При дослідженні мовної особистості як категорії соціальної філософії ми спиралися на антропоцентричні концепції мовної особистості (Г. І. Богін, В. І. Карасик), мовленнєвої діяльності та комунікативної особистості (В. І. Аксьонова), дискурсний аналіз у контексті лінгвоперсонології (А. П. Загнітко, О. О. Селіванова).

Теоретичною основою цієї праці є наукові розвідки когорти наукових напрямів:

- теорії мовної особистості (І. В. Балашенко, А. М. Богуш, Є. Р. Борінштейн, Ю. М. Караулов, В. А. Маслова, О. П. Пахомова).

- теорії комунікації (Л. П. Загорулько, І. А. Кадієвська, С. Г. Тер-Мінасова, I. L. Austin, P. Kussmaul, B. Waldenfels).
- теорії дискурсу (В. І. Карасик, О. О. Селіванова, Г. Г. Слишкін, Я. С. Яскевич, В. Hatim, C. Schäffner, A. Trosborg, F. Poyatos).

Усі зазначені методи, підходи, концепції і теорії сприяли дослідженню мовної особистості у суспільстві на трьох рівнях – онтологічному, праксіологічному та аксіологічному, а їх синтез сприяв системному дослідженню мовної особистості як категорії соціальної філософії.

Наукова новизна роботи полягає у **першому** в українському філософському дискурсі концептуальному дослідженні мовної особистості як категорії соціальної філософії крізь призму соціокомунікативного підходу, що дало змогу всебічного розгляду досліджуваного явища з точки зору соціальної філософії, лінгвокультурології, психолінгвістики, філософії освіти та теорії соціальної комунікації.

Вперше:

- розглянуто соціокультурну складову мовної особистості як ключову у її формуванні та самореалізації, на основі чого мовна особистість розуміється як носій соціокультурних знань, що вільно володіє стратегіями і тактиками соціокультурної комунікації, має визначену систему ціннісних орієнтацій, уявляє норми поведінки та взаємостосунків у суспільстві, має досвід мовного діалогу;

- введено в науковий обіг поняття «діалог мовної особистості», під яким ми розуміємо комплексний спосіб самореалізації особистості і комунікування її з іншими особистостями, соціальними групами, суспільством на основі системи ціннісних орієнтацій, взаємної соціокультурної адаптації, можливостей постійного «перемикання» зі слухання на говоріння, зі сприйняття, розуміння на планування і породження власного висловлювання;

- на основі концепції мовної особистості крізь призму соціокомунікативного підходу розглянуто мовну особистість персонажа сучасної української літератури та її цінності в сучасному суспільстві, що призвело до визначення різних типів мовних особистостей українського суспільства, а саме: кооперативний; дискурсивний; постмодерний; філософічний (для нього характерна мовна рефлексія – мовленнєво-розумова діяльність людини, спрямована на осмислення своїх дій, соціокультурних основ свого існування).

Уточнено:

- з'ясування сутності дискурсивного і комунікативного простору, які ми розмежовуємо, бо основою дискурсивного простору є соціокультурне логіко-рефлексійне середовище, а фундаментом комунікативного простору – середовище, в межах якого відбувається процес спілкування, взаємодія мовних особистостей. Таке тлумачення вплинуло на наше розуміння категорій мовна особистість, комунікативна особистість і дискурсна особистість;

- положення, що самореалізація мовної особистості забезпечує поетапне досягнення цілей за умови наявності: мотивів; комунікативного та пізнавального середовища; контекстів вирішення проблем; моделей та методів вирішення проблем; передачі набутих знань та навичок; рефлексивного моніторингу просування в навчальній чи будь-якій іншій діяльності;

- роль діалогу у розвитку суб'єктності та становленні індивідуального «голосу», власного «Я» мовної особистості, усвідомленні свого ставлення до іншого, відповідно, є одним із головних факторів формування мовної особистості. В процесі діалогічного спілкування продукується мовно-логічна рефлексія мовної особистості, що призводить до її постійної соціалізації.

Дістало подальшого розвитку:

- комплексне розуміння самореалізації як процесу втілення особистістю своїх умінь, знань, талантів у життя, тим самим стверджуючись у житті як особистість; процесу становлення себе як особистості у суспільстві, процесу становлення авторитету, виконання своїх бажань, певною мірою це завоювання найбільш придатної для особистості життєвої території, місця під сонцем; реалізації потенціалу, здійснення своїх наявних бажань, своїх знань, умінь і здатностей, своїх сьгоднішніх уявлень про себе і свій шлях у житті;

- виокремлення компетентностей вторинної мовної особистості: лінгвістичної – знання про мову; мовної – практичне володіння мовою; ситуативно-комунікативної – правильне використання мовних засобів у конкретній ситуації комунікативного процесу; культурологічної – подолання культурних бар'єрів, що є, з нашої точки зору, найвищим рівнем вторинної мовної особистості;

- розуміння значної ролі жіночої літератури в українському суспільстві у формуванні мовної особистості. Жіноча література являє собою складний культурний феномен, який об'єднує автора-жінку і читача-жінку, а також репрезентує специфіку мовної картини світу жінки, що є складовою мовної картини світу українського народу. «Жіночий» художній текст відтворює своєрідний зліпок епохи, демонструє народжену відповідно до гендерних канонів і буденних стереотипів модель особистості нового століття.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів обумовлене сукупністю положень, які конкретизують наукову новизну. Результати дослідження та запропоновані положення є важливими для подальшої філософської рефлексії представленої проблеми і розвитку сучасної освіти. Основні положення кваліфікаційної роботи можуть бути корисними для розробки широкого кола суміжних та спільних тем у соціальній філософії, психолінгвістиці, лінгвокультурології, педагогіці, теорії соціальної комунікації, а також міждисциплінарних досліджень проблем практичної реалізації мовної особистості як категорії соціальної філософії.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційної роботи були представлені на міжнародних конференціях: «Роль суспільних наук у забезпеченні стабільності розвитку глобальних світових процесів у

XXI ст.» (Київ, 1-2 квітня 2016 р.); «Глобальні проблеми сучасності у контексті історико-філософського знання» (Одеса-Дніпропетровськ, 15-16 квітня 2016 р.); «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» (Одеса, 27 травня 2016 р.); «Сучасне українське суспільство: цінності та смисли сучасних соціальних практик» (Одеса, 23 вересня 2016 р.); «Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства» (Одеса, 26-27 травня 2017 р.); «Нові завдання суспільних наук у XXI столітті» (Київ, 16-17 червня 2017 р.); «Сучасні наукові дослідження представників суспільних наук – прогрес майбутнього» (Львів, 27-28 березня 2020 р.); «Сучасні виклики для суспільних наук в умовах глобалізації» (Львів, 22–23 травня 2020 р.); «Сучасні тенденції іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців немовних спеціальностей в полікультурному просторі» (Київ, 5 червня 2020 р.); *всеукраїнських конференціях*: «Науковий діалог «Схід-Захід» (Кам'янець-Подільський, 25 травня 2015 р.); «Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів» (Одеса, 13 лютого 2016 р.); «Освіта та соціалізація особистості» (Одеса-Дніпропетровськ, 13 травня 2016 р.); «Суспільні науки та сучасність: актуальні питання» (Запоріжжя, 25-26 серпня 2017 року).

Публікації. Основні положення і результати дослідження викладено у 19 публікаціях, з них: 5 статей у фахових виданнях, зареєстрованих МОН України, з них 1 – у співавторстві (внесок авторів рівнозначний), 2 – у наукометричному виданні за фахом, 12 – тези і матеріали конференцій.

Структура і обсяг кваліфікаційної роботи. Структура роботи зумовлена її метою та завданнями, об'єктом і предметом дослідження, визначеними у процесі науково-теоретичної розробки обраної теми. Робота складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку посилань. Робота викладена на 185 сторінках основного змісту, список посилань нараховує 170 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *Вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження, теоретико-методологічне підґрунтя дисертаційної роботи, сформульовано положення наукової новизни, розкрито їх теоретичну та практичну значущість, вказано інформацію щодо апробації результатів дослідження, публікацій, структури та обсягу роботи.

У першому розділі – *«Теоретико-методологічні засади дослідження мовної особистості у соціальній філософії»* – проаналізовано стан дослідження проблеми мовної особистості як категорії філософії, лінгвістики, педагогіки, психології, окреслено підходи до розуміння понять мовна особистість, дискурсна особистість, комунікативна особистість, зазначено на необхідності створення та розгляду тетради мова-культура-людина-суспільство та описано взаємозв'язки компонентів зазначеної тетради.

Підрозділ 1.1. «*Мовна особистість як елемент соціокультурного дискурсу*» присвячено розгляду дефініції мовної особистості, її характерних ознак у різних науках – філософії, мовознавстві, лінгводидактиці, педагогіці, психології. Аналіз визначення мовної особистості, пропонуваного представниками різних наук, дозволив визначити ті акценти, які потребують розгляду та уточнення, та вектори дослідження мовної особистості. У контексті аналізу цінними постали наукові розвідки українських учених І. В. Балашенко, Ф. С. Бацевича, Є. Р. Борінштейна, А. П. Загнітка, І. А. Кадієвської, Ю. В. Крочук, О. О. Селіванової, зарубіжних науковців Л. Вайсгербера, В. І. Карасика, Ю. М. Караулова, В. А. Маслової, Н. Б. Мечковської, Т. Nygmetova, Y. Tuite, Zh. Rapisheva, та ін. Мовна особистість володіє стратегіями і тактиками поведінки в комунікації, знаннями та уміннями будувати власні висловлювання в усіх видах мовленнєвої діяльності, нормами мовленнєвого етикету. Доречно вважати мовною особистістю ідеальний образ носія культурних знань, який вільно володіє стратегіями і тактиками комунікації, цінностями, нормами поведінки, так і окремий суб'єкт, який володіє власним досвідом мовної комунікації. Мовна особистість постійно знаходиться під впливом соціуму та культури. Тому й говоримо про дослідження мовної особистості як елемента соціокультурного дискурсу у контексті соціокультурної динаміки. Ми виділяємо такі особливості мовної особистості, що продукують її комунікацію у суспільстві, а саме: детерміноване сприйняття «іншого»; міжособистісну мовну атракцію; соціокультурну мовну атрибуцію.

У підрозділі 1.2 «*Комунікативна природа мовної особистості*» проаналізовано взаємозв'язок елементів культура-суспільство, дискурсивний процес, що становить основу комунікації, модель соціокомунікативної ситуації, в якій діє мовна особистість. Соціокультурний світ розглянуто як широкий дискурсивний простір з великим набором дискурсивних дій і практик, які проявляються як наративи культури та особисті наративи. Зазначено, що дискурсивну особистість ми не ототожнюємо з мовною особистістю, адже дискурс – це персоніфікований акт мовленнєвої діяльності, конкретний і локалізований у просторі й часі. Мова в дискурсі діє як когнітивна система, в якій людина бере участь як мовна особистість. Наголошено, що тлумачення дискурсивних персоналій може слугувати новою перспективою розгляду мовної особистості. Для розуміння категорії мовна особистість важливим постало розуміння комунікативного простору. Дослідження Р. Hartley дозволили нам виявити три типи комунікативного простору: культурний, локальний, індивідуальний. Уважаємо, що в ситуації спілкування мовна особистість може перебувати одразу в трьох типах комунікативного простору. Питання комунікативної природи мовної особистості розглянуто крізь призму теорії міжособистісної комунікації. Звертаючись до розвідок В. І. Аксьонової, В. П. Конецької, Л. В. Солощук, N. Davidovitch, К. Khyzhniak щодо зазначеного питання, ми виявили, що в аспекті цієї теорії учені наголошують на потребі особистостей в обміні

смісловою та оцінною інформацією з метою взаємодії та впливу у різних сферах свого існування в умовах комунікації різного типу. Зважаючи на сучасну полікультурну ситуацію в суспільстві, мовна особистість повинна володіти специфічною компетентністю розуміння різних культурних кодів та цінностей.

У підрозділі 1.3 «*Структура мовної особистості крізь призму соціальної філософії*» розглянуто моделі мовної особистості, запропоновані у філософії, психології, мовознавстві, лінгвокультурології, сформульовано наше бачення її структури, акцентується увага на тому, що у соціально-філософському аспекті мовна особистість може розглядатися у трьох основних аспектах: онтологічному, праксіологічному та аксіологічному, тобто як єдність соціально-культурної основи, індивідуального дискурсопородження та внутрішньої системи цінностей. Проаналізовано трирівневу модель структури мовної особистості, яку В. А. Маслова визначає як узагальнений тип особистості. В її концепції бачимо виокремлення таких складників: ціннісний, світоглядний, компонент змісту освіти, система цінностей або життєвих смислів; культурологічний компонент, рівень засвоєння культури як ефективного засобу підвищення інтересу до мови; особистісний компонент, індивідуальне, глибинне, що є в кожній людині. Таке розуміння корелює з нашим тлумаченням тетради мова-культура-людина-суспільство. Фундаментальними сьогодні є концепції В. І. Аксьонової, Г. І. Богіна, Н. М. Дикої, Ю. М. Караулова, В. В. Красних, В. Д. Лютікової. Згідно з концепцією В. І. Аксьонової, вербально-семантичний, тезаурусний і мотиваційний рівні мовної особистості відповідно співвідносяться з мовленнєвою, культурологічною та комунікативною компетентностями. Ми визначаємо в структурі мовної особистості такі компоненти, як: мовні здібності, мовне чуття, система цінностей особистості, комплекс життєвих смислів особистості, рівень засвоєння культури, індивідуально-психологічні властивості та якості. Процес формування мовної особистості є розвитком мовної здатності окремого носія мови, який через включення в комунікацію в конкретному соціокультурному середовищі здійснює дискурсопороджувальну діяльність, засновану на певному ціннісному ставленні до неї. Мовна особистість існує в просторі культури, відображеної в мові, в формах суспільної свідомості на різних рівнях (науковому, побутовому та ін.), у поведінкових стереотипах і нормах, у предметах матеріальної культури, визначальна роль у культурі належить цінностям нації, які є концептами смислів. Мовні стереотипи є орієнтирами соціальної, культурної, професійної, лінгвокультурної належності лексичних і стилістичних характеристик мовлення особистості. Поведінковий стереотип ми визначаємо як певну стратегію поведінки, ставлення до когось/чогось, що визначається соціальними та етнічними умовами.

У другому розділі – «*Самореалізація мовної особистості в сучасному суспільстві: роль діалогу в комунікативному процесі*» – розглянуто мовну

особистість як учасника освітнього процесу, специфіку діалогічного спілкування, діалогічність у сфері вищої освіти, специфіку функціонування віртуальної мовної особистості.

У підрозділі 2.1. *«Діалог як засіб самореалізації особистості»* висвітлено концептуальні засади філософії діалогу, оскільки саме діалогічне спілкування базується на внутрішньому сприйнятті одним одного як цінностей самих по собі та враховує орієнтацію на індивідуальну неповторність кожного із суб'єктів. Визначаємо діалог як ключову одиницю взаємодії суб'єктів освіти. Діалогічна модель освіти імпліцитно містить підходи, вельми значущі для сучасного стану освіти. Їх тематизація і рефлексія відкриває шлях для гармонійного інтегрування діалогічної проблематики в педагогічну практику і виявлення її евристичних можливостей. На значущості гуманістичної спрямованості процесу самореалізації мовної особистості в освітньому просторі наголошують І. В. Балашенко, Г. О. Балл, Є. Р. Борінштейн, І. В. Бурдейна, М. В. Злочевська, І. П. Фарман, Л. О. Шашкова, G. Issabekova, S. Pivkin, N. Valeeva. У діалозі реалізується буття людини, утворюються загальнозначущі стійкі зв'язки, через діалог людина може успішно (компетентно) входити в суспільне буття, і розкривати себе. Самореалізація мовної особистості стає очевидною під час моніторингу прогресу здобувача вищої освіти в навчанні. Динаміка цього впливає на реалізацію його потенціалу у професійній кар'єрі та житті, з використанням мови як інструменту не лише для самопідготовки, а й для самовдосконалення при оволодінні професією у вищій школі. Розвиток професійної самореалізації мовної особистості відбувається: у самореалізації себе як особистості – перший етап; у процесі розуміння рівня готовності до професійної діяльності; самопізнання як професіонала; у процесі самореалізації своєї діяльності та результатів.

У підрозділі 2.2. *«Специфіка мовної особистості в комунікативному процесі»* проаналізовано процес самостановлення мовної особистості, особливості функціонування віртуальної мовної особистості, концепцію реалізації мережевих комунікативних практик. Відповідно до тетради, в якій ми розглядаємо мовну особистість, а саме – мова-культура-людина-суспільство – процес самостановлення є не тільки об'єктом дослідження психологічних наук, але й соціальної філософії, тому що всі етапи відбуваються крізь призму культурного сприйняття, ролі в суспільстві, пов'язані з формуванням ціннісної сфери особистості, її самореалізацією, зокрема, мовною. У межах сучасного суспільства під впливом віртуальної реальності відбувається переструктурування цінностей і формування нових елементів, сутність яких пов'язана з формуванням егоцентричних начал. Людина як представник мережевого суспільства виступає некритичним, несистемним, ситуативним споживачем найбільш різноманітної інформації, яка все частіше втрачає зв'язок з реальністю і перетворюється в інформацію без змістового наповнення. Приміром, віртуальна мовна особистість жінки-

блогера в сучасній Україні складається з таких базових компонентів, як от високий рівень освіти, активна професійна творчість, громадянська позиція, висвітлення різних проблем життя суспільства. Дослідження сучасних віртуальних комунікативних мовних особистостей є особливо актуальним, оскільки функційне навантаження засобів масової інформації постійно зростає в житті українського суспільства, посилює їхній вплив на свідомість і поведінку не лише окремих соціальних груп, а й людської спільноти взагалі, умотивовує зміни в поведінковому статусі сім'ї, школи, громадських інститутів.

Третій розділ – *«Специфіка формування мовної особистості у сучасній Україні»* – присвячено розгляду концепції вторинної мовної особистості, полілінгвізму як фактора формування мовної особистості, мовної особистості персонажа сучасної української літератури та її цінностей у сучасному українському суспільстві.

Підрозділ 3.1. *«Вторинна мовна особистість у сучасному українському суспільстві»* висвітлює роль реалізації діалогу культур у визначенні характеристик основних «гравців» міжкультурної комунікації – мовних особистостей, які володіють вербально-понятійним кодом нерідної мови, тобто фактично володіють іншою мовною картиною світу. Саме їх у сучасній соціально-філософській думці визначають за допомогою поняття вторинна мовна особистість. Вторинна мовна особистість – це особистість, яка формує в собі мовну свідомість і самосвідомість, на базі в неї вибудовується відповідність між іноземною та рідною мовами, фундаментом чого постають цінності мультикультуралізму і толерантності. У філософії увагу до зазначеного питання виявляли І. В. Балашенко, Є. Р. Борінштейн, І. А. Колтуцька, І. Г. Ольшанський, Е. Ю. Паніткова, І. І. Халєєва, окремі аспекти, пов'язані з культурним середовищем закладу вищої освіти та соціокультурним простором України висвітлювали О. П. Ананьєва, М. В. Братко, Д. В. Дмитрієв, С. П. Домніч, О. В. Сайфудінова та ін. Виокремлено складники вторинної мовної особистості: лінгвістичний; мовний; ситуативно-комунікативний; культурологічний. Головна відповідь на запитання про вирішення завдання навчання іноземним мовам як засобу комунікації між представниками різних народів і культур полягає в тому, що мови повинні вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що говорять цими мовами. Ця теза корелює з нашим розумінням тетради мова-культура-людина-суспільство, і дозволяє простежити, що мова, мислення і культура взаємопов'язані настільки тісно, що практично складають єдине ціле, сформоване з цих компонентів, жоден з яких не може функціонувати без інших.

У підрозділі 3.2. *«Соціокомунікативний підхід до полілінгвізму як фактора формування мовної особистості у соціальній філософії»* визначено, що на теренах транскультурної світової спільноти полілінгвізм набув статусу соціальної норми, соціальної цінності. Це поняття включає в себе оволодіння новою культурою. Так відбувається становлення

полікультурного суспільства. Завдяки цьому підходу з'являється людина нового типу, яка поєднує в собі декілька лінгвокультур. ЗВО виступає одним з основних соціальних інститутів, що здійснюють процес етнокультурної соціалізації особистості студента у навколишньому середовищі. Одна із задач вищої освіти – відродження етнічних традицій і цінностей. Актуальність навчання на полілінгвальної основі визначається передусім загальною тенденцією до інтеграції предметного знання, спрямованістю на пізнання цілісної картини світу. Виокремлено основні критерії та показники сформованості етнокультурних цінностей студента закладу вищої освіти у процесі полілінгвального навчання: оптимізація взаємодії з представниками іноземних культур; етнокультурна ідентифікація особистості; спрямованість особистості з урахуванням її цінностей, ідеалів, потреб.

У підрозділі 3.3. *«Мовна особистість персонажа сучасної української літератури та її цінності в сучасному суспільстві (на прикладі творів Ліни Костенко, Ірен Роздобудько, Ірени Карпи, Марини Гримич, Євгенії Кононенко)»* зазначено, що під час вивчення тексту доречно використовувати поняття мовної особистості, адже кожен автор втілює в ньому свій ідіостиль, сформоване бачення світу, мотиваційно-прагматичні установки. Жіноча література являє собою складний феномен, який об'єднує автора-жінку і читача-жінку, а також репрезентує специфіку мовної картини світу жінки. На основі постмодерністських українських творів показано постмодерний стан сучасного українського суспільства у відображенні мовної культури України, що для нас постало актуальним у розгляді мовної особистості персонажа жіночої прози останніх десятиліть.

Мовна особистість персонажа є складною багаторівневою функціональною системою, що охоплює лінгвістичну, комунікативну, когнітивну та культурну компетентності. В аналізованих творах ми визначаємо наступні групи цінностей: абсолютні – доброта, любов, правда, чесність, гідність, свобода; національні – патріотизм, національна гідність, політичні прагнення, історична пам'ять, прагнення до єдності; громадянські – права та свободи, соціальна гармонія, повага законодавства; сімейні – вірність, злагода в сім'ї; особистісні – риси характеру, стиль життя, поведінковий репертуар.

Висновки

У висновках кваліфікаційної роботи здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукового завдання – комплексний аналіз міждисциплінарного поняття мовна особистість у соціально-філософському просторі, його зв'язок та диференціація з поняттями комунікативна особистість, дискурсна особистість, дослідження мовної особистості в суспільстві на трьох рівнях: онтологічному, праксіологічному та аксіологічному.

Проведене дослідження дає підстави зробити наступні висновки:

1. Проаналізувавши міждисциплінарні підходи до розуміння мовної особистості як об'єкта соціогуманітарного знання, ми сформулювали

дефініцію мовної особистості як ідеального образу носія культурних знань, який вільно володіє стратегіями і тактиками комунікації, цінностями, нормами поведінки, так і окремих суб'єктів, який володіє власним досвідом мовної комунікації. Формування мовної особистості відбувається в процесі сприйняття, переробки та творення різноманітних текстів, як усних, так і письмових. Гносеологічні можливості категорії мовна особистість набагато ширші і не можуть обмежуватися сферою мовознавства, педагогіки, психології та лінгвоперсоналогії. Важливим аспектом у розвитку мовної особистості є поняття мовленнєвого середовища, яке може мати як позитивний, так і негативний вплив на неї. Мовленнєве середовище нами визначено як соціально-побутові умови реалізації стратегій у системах «Я – інший».

2. Причиною зростання інтересу вчених до проблеми комунікації в освіті є усвідомлення ролі комунікації як важливого чинника розвитку особистості та суспільства. Трансформація поглядів на онтологічні засади людського буття зумовила також процес зміни педагогічних парадигм у напрямі подолання монологічної парадигми комунікації, усвідомлення цінності «Іншого», посилення акценту на ціннісних аспектах освітнього процесу, повернення до питання розвитку духовності особистості. Актуальність навчання на полілінгвальній основі визначається передусім загальною тенденцією до інтеграції предметного знання, спрямованістю на пізнання цілісної картини світу. Таке навчання дає здобувачам освіти доступ до інформації в різних предметних галузях, отримання нової інформації відповідно до індивідуальних потреб, можливості безперервної освіти, а також підвищує конкурентоспроможність фахівців на загальноєвропейському і світовому ринку.

3. Важливо відзначити, що мовна особистість формується і проявляється саме у спілкуванні. Це дає можливість розглядати її в межах того або іншого виду дискурсу, де мовна особистість є серединною ланкою між мовною свідомістю – колективним і індивідуальним активним відображенням досвіду, зафіксованого в мовній семантиці, з одного боку, і мовною поведінкою – свідомою чи несвідомою системою комунікативних вчинків, розкриває характер і спосіб життя людини. Коли ми досліджуємо мовну особистість як елемент соціокультурного дискурсу, йдеться про соціокультурну динаміку мовної особистості й особливості мовної особистості, які продукують її комунікацію у суспільстві, а саме: детерміноване сприйняття «іншого»; міжособистісну мовну атракцію; соціокультурну мовну атрибуцію.

4. Комунікативна природа мовної особистості передбачає розгляд соціокультурного дискурсу як системи комунікації, взаємодії учасників освітнього процесу як форму соціалізації людини в контексті культури. У такій проєкції освітній процес є сукупністю опосередкованих соціальним середовищем взаємодій індивіда та елементів культури, що трансформовані науково-педагогічним працівником у діяльнісно реалізовані освітньо-

професійні програми. Комунікація, будучи комплексним видом людської діяльності, може розглядатися одночасно як діяльність, канал, інструмент і засіб передачі інформації та має свої мотиви і цілі. Виявлення та характеристика цілей і мотивів, що керують розвитком, поведінкою особистості та її текстотворенням, визначають ієрархію смислів і цінностей у мовній моделі світу особистості, входять до другого рівня організації мовної особистості.

5. Діалог відіграє важливу роль у розвитку суб'єктності та становленні індивідуального «голосу», власного «Я», усвідомленні свого ставлення до іншого, відповідно, є одним із головних факторів формування мовної особистості. У процесі діалогічного спілкування відбувається постійне «переключення» зі слухання на говоріння, зі сприйняття, розуміння, на планування та породження власного висловлювання. В соціально-філософському аспекті діалог є ефективним засобом самореалізації мовної особистості, що сприяє формуванню системи ціннісних орієнтацій, прояву власного потенціалу, досягнення взаєморозуміння. Визначальною є роль діалогу у сфері освіти, адже саме в діалозі проявляється критична рефлексія, здатність до прогнозування, реалізація досвіду особистості. Комунікативна культура особистості сприяє взаєморозумінню та продуктивній взаємодії, що є необхідним елементом самореалізації особистості.

6. Мовна особистість бере участь у всіх типах комунікації, тому при її описі необхідно враховувати не тільки індивідуальні характеристики, а й норми мовної діяльності тієї чи іншої соціальної групи. В зв'язку з цим виникло протиставлення таких понять, як індивідуальна мовна особистість (що базується на індивідуальних характеристиках), і колективна мовна особистість (базується на характеристиці індивіда як члена колективу, малої групи). Останнє поняття може бути прийнятим лише умовно, оскільки сутність мовної особистості в основі своїй залишається стабільною за головними параметрами, хоча, безсумнівно, індивідуальні характеристики вдосконалюються під час соціалізації індивідуума та варіюються відповідно до комунікативної сфери, соціальної ситуації та типу комунікації.

7. Світоглядно-формуючі орієнтири соціокомунікативного підходу відображають єдність онтологічного, гносеологічного, герменевтичного, соціологічного, аксіологічного, соціально-психологічного, комунікативного, лінгвокультурологічного аспектів у дослідженні мовної особистості як категорії соціальної філософії. Першим вектором ми деталізуємо спрямованість на визначення ролі, структури мовної особистості, концепції вторинної мовної особистості у суспільстві (у тому числі, сучасному українському). Другим орієнтиром постає дослідження соціалізації мовної особистості. Третім – визначаємо аналіз функціонування мовної особистості в комунікативному просторі спілкування.

8. Вторинна мовна особистість – це особистість, яка формує в собі мовну свідомість і самосвідомість, на базі чого у неї вибудовується відповідність між іноземною та рідною мовами, фундаментом якої постають

цінності мультикультуралізму і толерантності. Процес входження іноземних громадян, слухачів підготовчого відділення, в інший соціокультурний простір, об'єктивно породжує ряд проблем різного характеру. Якщо однією з цілей навчання є підготовка іноземних слухачів до комунікації з носіями мови, до міжкультурного діалогу, то поряд з мовною і комунікативною постає завдання формування культурознавчої компетентності.

З метою покращення соціалізації іноземних слухачів на підготовчому відділенні Університету Ушинського нами було розроблено програму оптимальної соціалізації мовної особистості, яка передбачає наступні орієнтири: 1. Ознайомлювальна діяльність, яка сприяє соціальній адаптації та інтеграції іноземних слухачів в освітнє середовище Університету. 2. Ознайомлення іноземних слухачів із соціокультурним середовищем, у якому вони зараз знаходяться; знайомство з Одесою; гуртожиток. Ця діяльність спрямована на адаптацію іноземних слухачів до нових соціокультурних умов, на формування навичок взаємодії з різними соціальними інститутами, освоєння соціального простору. 3. Організація спілкування іноземних слухачів та українських студентів: реалізація соціокультурних проєктів, проведення заходів, спрямованих на міжкультурний діалог, взаємодію. 4. Організація заходів, спрямованих на залучення іноземних слухачів до українських традицій, на соціальну інтеграцію в освітньо-культурне середовище закладу вищої освіти: днів української культури, бесід, циклу заходів, присвячених національним традиціям, особливостям культури Південного регіону України тощо. 5. Проведення іноземними слухачами заходів, спрямованих на ознайомлення з їх культурою, мовою, традиціями, освітніми системами, літературою.

9. Досліджуючи полілінгвізм як фактор формування мовної особистості, ми встановили велике значення формування розумного інтелекту у процесі соціалізації мовної особистості. Врахування соціокультурного у контексті аналізу полілінгвізму надало можливість висвітлити соціокультурну полілінгвальну мовну особистість у соціально-філософському аспекті, яку ми розуміємо як сукупність мовних здібностей, що забезпечують готовність до створення та сприйняття мовних висловлювань іншою мовою. Оскільки комунікація включена в соціальні відносини, то мовна особистість, уходячи в спілкування з іншою людиною, виявляється включеною в систему соціальних відносин іншого суспільства. З цього моменту вона повинна оформляти свою діяльність за правилами, які регулюють ці соціальні відносини. В умовах міжкультурної комунікації полілінгви, представники різних соціальних спільнот, прагнуть терпимо ставитися до культури один одного, засвоїти соціокультурний досвід співрозмовника з метою уникнення протиріч і конфліктів та досягнення взаєморозуміння. Проте, на перших етапах їх спілкування можливі різні бар'єри, нерозуміння та комунікативні перешкоди, тому мовна поведінка полілінгва може проявлятися по-різному.

10. У творах сучасних українських письменників Ірени Карпи, Ірен Роздобудько, Марини Гримич, Євгенії Кононенко, Ліни Костенко є різні типи мовних особистостей, для яких характерне розгортання мовленнєвої взаємодії в умовах художньої репрезентації. Персонажі аналізованих прозових творів налаштовані на комунікацію, у тому числі й міжкультурну, їх мовлення (часто, внутрішні монологи, що зумовлено специфікою художньої літератури) насичене виразними лексичними засобами мови (прислів'ями, прецедентними феноменами, метафорами). Герої поважають цінності мови, народу, держави, сім'ї, не залишаються осторонь світових подій, їх мотиви чітко простежуються у кожній конкретній ситуації. Ціннісними орієнтаціями персонажа сучасної української літератури є: свобода; незалежність; братерство; мультикультуралізм, який проявляється у прагненні до комунікації «Я-інший»; схильність до філософічності; соціокультурна перцепція.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях, зареєстрованих МОН України:

1. Самчук Л. С. Мовні конфлікти в Україні як об'єкт дослідження філософії освіти // Наукове пізнання: методологія та технологія: Філософія. 2014. Вип. 2. С. 144-149.
2. Самчук Л. С. Мовна освіта у соціокомунікативному аспекті // Наукове пізнання: методологія та технологія: Філософія. 2015. Вип. 1. С. 167-171.
3. Самчук Л. С. Соціокультурна парадигма та її вплив на освітній простір // Наукове пізнання: методологія та технологія. 2016. Вип. 2 (37). С. 82-89.
4. Самчук Л. С. Особливості мовної освіти в умовах глобалізації // Наукове пізнання: методологія та технологія. Філософія. 2017. Вип. 1. С. 115-121.
5. Балащенко І. В., Самчук Л. С. Соціокультурна діяльність мовної особистості в освітньому просторі закладу вищої освіти // Перспективи. № 1. 2020. С. 72-77.

Статті у наукометричних та міжнародних виданнях:

1. Самчук Л. С. Соціально-філософський аналіз тенденцій мовної підготовки іноземних громадян на підготовчому відділенні закладу вищої освіти // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M. A. Zhurba – March №42, 2020. P. 20-23.
2. Самчук Л. С. Діалог як засіб самореалізації особистості // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M. A. Zhurba – May №44, 2020. P. 35-38.

Статті й тези доповідей в наукових збірках та матеріалах міжнародних і всеукраїнських конференцій:

1. Самчук Л. С. Особливості полілінгвізму як фактора формування мовної особистості у філософії освіти // Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Науковий діалог «Схід-Захід» (25 травня 2015 р., м. Кам'янець-Подільський). Частина 2. С. 106-108.

2. Самчук Л. С. Соціокомунікативний аспект мовної освіти в Україні // Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції 13 лютого 2016 р. Одеса, 2016. С. 213-215.
3. Самчук Л. С. Філософсько-освітній підхід до багатомовності в українському мовному середовищі // Роль суспільних наук у забезпеченні стабільності глобальних світових процесів у XXI ст.: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 1-2 квітня 2016 року). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація». 2016. С. 92-94.
4. Самчук Л. С. Мовна особистість у контексті процесів трансформації в Україні // Глобальні проблеми сучасності у контексті історико-філософського знання. Матеріали Міжнародної наукової конференції 15-16 квітня 2016 року. Одеса – Дніпропетровськ, 2016. С. 144-146.
5. Самчук Л. С. Соціокомунікативний підхід до дослідження мовної освіти в Україні // Методологія та технологія сучасного філософського пізнання: матеріали III Міжнародної наукової конференції (27 травня 2016 року, Одеса). Одеса, Дніпропетровськ. 2016. С. 229-234.
6. Самчук Л. С. Специфіка формування мовної освіти у сучасному суспільстві // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Сучасне українське суспільство: цінності та смисли сучасних соціальних практик», присвяченої 200-річчю Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2016. С. 202-204.
7. Самчук Л. С. Мовна особистість у міжкультурній комунікації (соціально-філософський аспект) // Освітні стратегії розвитку духовної та світоглядної культури особистості громадянського суспільства. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. 20-21 квітня 2017 р. Дніпро-Одеса. С. 202-203.
8. Самчук Л. С. Філософія комунікації: освіта як форма суспільного діалогу // Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства: матеріали II Міжнародної наукової конференції (26-27 травня 2017 року, Одеса). Одеса, 2017. С. 222-224.
9. Самчук Л. С. Мовна особистість у міжкультурній комунікації // Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції «Нові завдання суспільних наук у XXI столітті» (16-17 червня 2017 року, Київ). Київ, 2017. С. 56-58.
10. Самчук Л. С. Освітнє середовище підготовчого відділення закладу вищої освіти: соціально-філософський аспект. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні наукові дослідження представників суспільних наук – прогрес майбутнього». Львів, 27-28 березня 2020 року. С. 23-26.
11. Самчук Л. С. Розвиток комунікативних зв'язків у мережевому суспільстві // Сучасні виклики для суспільних наук в умовах глобалізації : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22–23 травня 2020 року). Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2020. С. 34-36.
12. Самчук Л. С. Мовна підготовка іноземних громадян на підготовчому відділенні закладу вищої освіти: соціокомунікативний підхід // Сучасні

тенденції іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців немовних спеціальностей в полікультурному просторі 5 червня 2020 р./ За заг. ред. Ю. О. Волошина, Н. В. Гончаренко-Закревської, Н. М. Василюшиної. К.: ФМВ, НАУ, 2020. С. 195-198.

АНОТАЦІЯ

**Самчук Л. С. Мовна особистість як категорія соціальної філософії.
– На правах рукопису.**

Кваліфікаційна наукова праця на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університеті мені К. Д. Ушинського». – Одеса, 2021.

Кваліфікаційну роботу присвячено актуальній для сучасної соціально-філософської думки проблемі – категорії мовної особистості, розгляду питання про її структуру на засадах міждисциплінарного синтезу як компонента тетради мова-культура-людина-суспільство, формуванню вторинної мовної особистості у сучасному українському суспільстві. Суспільство і культура – два важливих компоненти, що впливають на мову. Проблема, пов'язана зі ступенем взаємодії мови і культури, є сьогодні однією з найскладніших і найсуперечливіших у філософії, мовознавстві, культурології, семіотиці. Продовжено наукову традицію Л. Вайсгербера щодо розуміння мови як культурного надбання та її ролі у житті суспільства і конкретної людини при розгляді як форми суспільного пізнання. Визначено, що мовна особистість – ідеальний образ носія культурних знань, який вільно володіє стратегіями і тактиками комунікації, цінностями, нормами поведінки, так і окремий суб'єкт, який володіє власним досвідом мовної комунікації. Наявність мовної здатності в індивіда як носія мови є необхідною, але недостатньою передумовою становлення мовної особистості. Онтологічними засадами для її актуалізації є мовна спільнота, до складу якої входять такі соціальні константи, як культура, мова та комунікація. Поєднання індивідуального дискурсивного досвіду та соціальних детермінант засвоєння мови й породжує ту самобутню, унікальну цілісність, яка називається мовною особистістю. З'ясовано та деталізовано комунікативну природу мовної особистості крізь призму трьох теорій – комунікації, дискурсу та мовної особистості. Поняття мовленнєвої особистості для нас є синонімічним поняттю дискурсна особистість. Міжособистісна комунікація розуміється як процес одночасної мовної взаємодії комунікантів і їх впливу один на одного. Комунікативний простір визначено як середовище, в межах якого відбувається процес спілкування, взаємодія мовних особистостей. Розглянуто особливості дискурсивної мовної особистості в межах моделі соціокомунікативної ситуації. Описано процес соціалізації вторинної мовної особистості здобувача освіти в сучасному українському суспільстві. Введено в науковий обіг поняття «діалог мовної особистості», під яким ми розуміємо

комплексний спосіб самореалізації особистості і комунікування її з іншими особистостями, соціальними групами, суспільством на основі системи ціннісних орієнтацій, взаємної соціокультурної адаптації, можливостей постійного «перемикання» зі слухання на говоріння, зі сприйняття, розуміння на планування і породження власного висловлювання. Для самореалізації у професійній сфері діалог є чи не найціннішим засобом прояву себе, свого «я», пізнання інших, реалізації творчого потенціалу. Діалогічність на засадах толерантності сприяє формуванню та розвитку поведінкового репертуару студентів. Уточнено з'ясування сутності дискурсивного і комунікативного простору, які ми розмежуємо, бо основою дискурсивного простору є соціокультурне логіко-рефлексійне середовище, а фундаментом комунікативного простору – середовище, в межах якого відбувається процес спілкування, взаємодія мовних особистостей. Таке тлумачення вплинуло на наше розуміння категорій мовна особистість, комунікативна особистість і дискурсна особистість. Мовну особистість персонажа визначено як складну багаторівневу функціональну систему, що вміщує лінгвістичну компетентність (структурно-семантичні та семантико-стилістичні особливості мовлення персонажа), комунікативну компетентність (прагматичні установки, соціальні, етичні та індивідуальні особливості), когнітивну компетентність (світові знання, тезаурус) та соціокультурну компетентність (особливості національного мислення та сприйняття). З'ясовано, що ціннісними орієнтаціями мовної особистості персонажа сучасної української літератури є: свобода; незалежність; братерство; мультикультуралізм, який проявляється у прагненні до комунікації «Я-інший»; схильність до філософічності; соціокультурна перцепція, визначено наступні групи цінностей: абсолютні – доброта, любов, правда, чесність, гідність, свобода; національні – патріотизм, національна гідність, політичні прагнення, історична пам'ять, прагнення до єдності; громадянські – права та свободи, соціальна гармонія, повага законодавства; сімейні – вірність, злагода в сім'ї; особистісні – риси характеру, стиль життя, поведінковий репертуар.

Ключові слова: мовна особистість, діалог мовної особистості, вторинна мовна особистість, самореалізація мовної особистості, полілінгвізм, соціокультурна полілінгвальна мовна особистість, комунікативний простір, дискурсивний простір, міжкультурна комунікація.

SUMMARY

Samchuk L. S. Linguistic Personality as a Category of Social Philosophy. - Manuscript.

The qualifying scientific work for the degree of Candidate of Philosophical Sciences in specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. – State institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”. – Odesa, 2021.

It has been determined that a linguistic personality is an ideal image of a bearer of cultural knowledge, who is fluent in communication strategies and

tactics, values, norms of behaviour; it is also a separate subject who has his / her own experience in linguistic communication. The communicative nature of the linguistic personality has been detailed through the prism of three theories – communication, discourse and linguistic personality. Communicative space is defined as the environment where the processes of communication and interaction of linguistic personalities take place. The process of socialisation of the secondary language personality in the modern Ukrainian society has been described. The notion “dialogue of a linguistic personality” was introduced into scientific circulation. The essence of the discursive and communicative space has been specified. It has been found out that the value orientations of the linguistic personality of the character of the modern Ukrainian literature are as follows: freedom; independence; brotherhood; multiculturalism; tendency to philosophical; socio-cultural perception.

Keywords: linguistic personality, dialogue of a linguistic personality, secondary linguistic personality, self-realisation of a linguistic personality, multilingualism, sociocultural multilingual linguistic personality, communicative space, discursive space, intercultural communication.

САМЧУК ЛАРИСА СЕРГІЇВНА

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ

**Автореферат
кваліфікаційної наукової праці на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук**

Віддруковано з оригінал-макету 05.04.2021 р.

Формат 60x84/16.

Папір офсетний: Друк різнографічний. Обс.-вид.арк.0,9

Тираж 120 прим. Зам. № 156.

Віддруковано в копіювальному центрі «Магістр»

м. Одеса, вул. Мечникова, 36 тел.: 32-19-82

Свідоцтво про реєстрацію № 2670316784 від 16.02.2000 р